

УДК 1:37.011 (477)

Ю. В. Заблоцька, аспірант

**ЖИТТЄВІ СТРАТЕГІЇ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СТУДЕНТСТВА:
ЗМІСТ І ТИПОЛОГІЯ**

Анотація. У статті розглядаються основні риси життєвих стратегій сучасного українського студентства. Пропонується визначення життєвих стратегій та авторська типологія основних типів життєвих стратегій студентства у зв'язку із відповідним розумінням місця і ролі вищої освіти: кар'єрно-прагматична, універсально-освітня і адаптивно-конформістська.

Ключові слова: вища освіта, студентство, життєва стратегія, мотивація.

Ю. В. Заблоцкая, аспирант

**ЖИЗНЕННЫЕ СТРАТЕГИИ СОВРЕМЕННОГО УКРАИНСКОГО
СТУДЕНЧЕСТВА: СОДЕРЖАНИЕ И ТИПОЛОГИЯ**

Аннотация. В статье рассматриваются основные черты жизненных стратегий современного украинского студенчества. Предлагается определение жизненных стратегий и авторская типология основных типов жизненных стратегий студенчества в связи с соответствующим пониманием места и роли высшего образования: карьерно-прагматическая, универсально-образовательная и адаптивно-конформистская.

Ключевые слова: высшее образование, студенчество, жизненная стратегия, мотивация.

Yu. V. Zablotska, Postgraduate

**LIFE STRATEGIES OF MODERN UKRAINIAN STUDENTS:
CONTENT AND TYPOLOGY**

Abstract. The article discusses the main features of life strategies of modern Ukrainian students. Life strategy of the person identified as the most complex phenomenon of generalized (universal) scale, which includes all other dimensions and categories that characterize human life in general and its behavior. Life strategy - a way of life organizing by the the man, the ability to bring living conditions in accordance with personality own values and individual uniqueness. At the same time life strategy – universal motivating system that encourages people to be active, to achieve their goals, to self-realization, self-understanding, self-expression etc. Life strategy is seen as a way of rational attitude to human own lives. The purpose of the strategy - mainly conscious management and design of the individual's own life by the gradual formation of the future, to build a hierarchy of meanings and purposes on the basis of certain social values. Other forms of rationalization (life plans, intentions,

scenarios, etc.) are included in the strategy as a resource and the forms of embodiment (articulation) strategy.

Research and conclusions are based on the author's social studies (survey) conducted in 2015-2016 at 35 faculties of 16 Ukrainian universities in all macro-regions of Ukraine. Main crucial indicators are characterizing: the leading students' motivation towards learning, the factors that led to the choice the university and the faculty (specialty), awareness of the relevance of the specialty in the labor market now and in the future, the degree of independence (autonomy/dependence) in the self-determination and life choices. Attention is paid to the views of students on study and employment prospects abroad, to independent work of students to improve their skills and competencies, in particular language training etc.

The author's typology of the main types of life strategies of students in connection with the appropriate understanding of the place and role of higher education: career-pragmatic (focus on success, career achievement), universal education (set to general higher education and self-realization), and adaptive-conformist (orientation to receive formal education, on the circle of interesting dialogue, etc.).

In general it's possible to say that the students are quite realistically assess the place and role of higher education in their own destiny and in the current context of Ukrainian realities. This place is not remeasured, students generally give aware of the fact that knowledge and diplomas in a crisis of uncertainty depreciate. Installation of the high academic achievement of students is inherent in the minority. Most people do not attach much importance as a learning process, and future careers. The common can be considered instrumentalism in achieving their goals, the relative devaluation of professionalism values up to exclusion from the labor conformism, lack of development of creative abilities, etc. It is obvious that the crisis activate and nourish in young minds the value of self-preservation and basic survival, making the «background» spiritual values. and making young people hostage material aspects of life.

Keywords: *higher education, students, life strategy, motivation.*

Актуальність теми дослідження. Проголошення незалежності України, інтеграційні процеси у світове співтовариство, становлення і розвиток громадянського суспільства зумовили докорінні перетворення в сфері вищої освіти, у становищі і життєвих перспективах громадян. За умов суспільних трансформацій помітного значення набуває позиція молодшої генерації – тих, хто формуватиме і кому належить майбутнє. Особливо це стосується студентів, їхньої налаштованості на здобуття належної освіти та отримання досвіду задля пошуку гідних відповідей на виклики сьогодення. Життєві наміри і стратегії студентства як важливої багаточисельної соціальної групи дозволяють формувати більш обґрунтовані національні стратегії модернізації і розвитку освіти.

Постановка проблеми. Студентство є джерелом рекрутування кваліфікованих кадрів до усіх соціальних сфер, до інтелектуальної і творчої еліти. Студенти зазвичай приймають живу і безпосередню участь у соціально-політичних подіях, що свідчить про його небайдужість і небажання залишатися осторонь проблем країни. Усі зміни у вищій освіті віддзеркалюються на стані і настроях студентів,

впливають на їхні уявлення про майбутнє, на ставлення до навчання і до вищої освіти в цілому. Життєві стратегії студентства є віддзеркаленням настанов та цінностей найбільш освіченої частини української молоді і водночас містять у собі характерні суперечності і кризові явища, властиві усій українській молоді, українському народу в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти зазначеної проблеми розглядаються в працях таких провідних вітчизняних вчених, як В. Андрущенко, В. Бакіров, В. Білогур, В. Вашкевич, Е. Герасимова, С. Клепко, В. Кремінь, С. Кримський, М. Култаєва, В. Кушерець, С. Куцепал, Г. Нестеренко, І. Радіонова, Н. Скотна, О. Скубашевська, В. Ярошевець та ін.

Виділення недосліджених раніше частин загальної проблеми. Натомість, питання змісту та типологій життєвих стратегій українського студентства у зв'язку із вищою освітою спеціально не розглядалося під кутом зору філософії освіти.

Постановка завдання. Мета статті полягає у визначенні змісту і специфіки життєвих стратегій студентської молоді в Україні, виділенні основних типів її життєвих стратегій відповідно до місця, яке посідає в ній вища освіта, налаштованість на навчання, планування майбутнього життя та професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи складність самого феномену життєвих стратегій, у сучасній науці немає єдиного загальновизнаного визначення поняття «життєві стратегія». Життєва стратегія трактується як сукупність планів і програм особистості, сформованих на основі її уявлень про минуле, сьогодення, майбутнє, про саму себе і відповідних потреб, життєвих цілей і прогнозів, як модель життя особистості, можливостей її побудування з урахуванням цілей, а також її співвідношення з суспільними цілями і можливостями її здійснення.[1] На регуляторній функції життєвої стратегії наголошує А. Є. Созонтов. Він визначає життєві стратегії як більш-менш усвідомлений спосіб конструювання людиною власного життя відповідно до притаманної їй системи цінностей, сенсів і цілей. Життєва стратегія, з точки зору науковця, виступає своєрідним регулятором соціальної поведінки, який організує цілісність життєдіяльності, визначає спосіб буття людини та виступає найважливішим критерієм зрілості і психологічного благополуччя [2.]. Комплексно підійшли до дефініції життєвих стратегій, підкреслюючи динамізм останніх, Є. Резник та Ю. Смірнов [3].

Як спосіб раціонального ставлення до власного життя, життєва стратегія має на меті і передбачає переважно свідоме управління та проектування особистістю власного життя шляхом поетапного формування майбутнього життя. Інші форми раціоналізації (життєві плани, наміри, сценарії та ін.) входять до стратегії як ресурс та форми втілення (артикуляції) стратегії.

На наш погляд, життєві стратегії особистості можуть бути визначені у якості комплексного феномену найбільш узагальненого (універсального) масштабу, який включає в себе усі інші виміри і категорії, що характеризують життя людини в цілому і її поведінку. Життєва стратегія – це спосіб організації людиною власного життя, здатність до приведення життєвих умов у відповідність з власними цінностями й індивідуальною своєрідністю.

В рамках нашого дослідження перш за все ставилося на меті вивчення ціннісних підстав та мотивів, що зумовили вступ до вищого навчального закладу, загальне ставлення до вищої освіти в контексті життєвої стратегії майбутніх фахівців. Загальновідомим фактом є те, що сучасний студент стає більш практичним, що проявляється в прагненні за допомогою освіти досягти успіху в житті, матеріального благополуччя та підвищити соціальний статус. Разом з тим виключно меркантильні міркування аж ніяк не вичерпують усіх життєвих настанов українських студентів.

У найбільш загальному функціональному плані життєву стратегію особистості можна тлумачити як універсальну мотивуючу систему. Життєві цілі і орієнтири мають надихати людину на дії, на досягнення результатів, тих чи інших проміжних пунктів. Отже, вкрай важливо дослідити мотиваційну сферу сучасних студентів, адже саме вона зумовлює специфіку навчального процесу, побудову планів, особливості і шляхи їх здійснення.

Сфера мотивації містить у собі складний комплекс настанов, уявлень та векторів різної природи та форми – від чітко усвідомлюваних і артикульованих – і до емоційно-забарвлених, естетизованих, дотичних до сфери мрій та утопій.

Оскільки мотивація – це спонукання до дії у певному напрямі, то її особливості щодо навчальної діяльності студентів надають сенсу процесу здобуття вищої освіти у контексті життєвих планів та їх реалізації. Сила мотиву та ефективність діяльності людини залежать від того, наскільки виразно людина усвідомлює ціль та смисл певної діяльності.

Дослідники виокремлюють такі типи мотивів, як внутрішні і зовнішні. Якщо для особистості має значення саме діяльність, то говорять про внутрішню мотивацію. У такому разі, наприклад, якщо ми міркуємо про навчання, то це задоволення пізнавальної потреби. Якщо ж значущими є інші потреби (наприклад, матеріальна винагорода, визнання власних заслуг, значущість для інших людей, бажання виправдати очікування колективу тощо), то говорять про зовнішні мотиви. [4].

Проведене нами опитування було присвячене вивченню відношення студентів до навчання та загальним планам на подальше життя та професійну діяльність [5]. Як показало дослідження щодо мотивів отримання вищої освіти найбільш поширеним серед студентів є бажання стати висококваліфікованим фахівцем в обраній сфері (45,2%) як головний мотив отримання вищої освіти. Друга за частотою є відповідь про прагнення забезпечити собі стабільне матеріальне становище в майбутньому (35,4%). Значна кількість опитаних вважає, що диплом про вищу освіту в будь-якому разі знадобиться в житті (29,7%).

Важливість соціального статусу, можливості посісти більш престижне місце в суспільстві шляхом отримання вищої освіти визнає помітна кількість опитаних – 16,9%. Вважають, що вища освіта надасть можливість стати культурною, високоосвіченою людиною 12,7%. 7,5% гадають, що вища освіта забезпечить їм цікаве спілкування зараз і в майбутньому.

Найменше студенти керувалися бажанням успадкувати професію батьків (1,9%) та сподіваннями зустріти майбутнього супутника життя (1,3%). Хоча 5% респондентів взагалі вирішили поступити до ВНЗ саме через наполягання бать-

ків. 4,3% бажали подовжити роки учнівства (не шукати роботу, не служити в армії тощо).

Результати опитування показують, що помітна більшість респондентів вважають свою спеціальність затребуваною: зараз і в майбутньому – 58,5%, зараз – 16,5%. Найвищим цей показник виявився у студентів факультету маркетингу (81%), інженерних спеціальностей (70%) та математичного факультету (59%).

10,6% опитаних не знають, наскільки їх спеціальність користується попитом, 8,6% знають, що спеціальність не користується попитом зараз, але сподіваються, що вона користуватиметься у майбутньому. Ще 5,7% зазначили, що знають, що спеціальність не користується попитом, але їм байдуже.

Більшість опитаних впевнені, що знайдуть місце роботи, яке буде їх задовольняти з деяким труднощами (60,6%). 16,7% гадають, що знайдуть задовільне місце роботи досить легко.

При цьому щодо працевлаштування більшість майбутніх випускників ВНЗ у першу чергу розраховують тільки на себе - 59,2%. Більш ніж третина опитаних (42,5%) розраховує на допомогу батьків та інших родичів у пошуку роботи. 28,8% респондентів сподівається на підтримку друзів та знайомих в розв'язанні питання працевлаштування після закінчення ВНЗ.

Щодо далекосяжності планів на майбутнє опитування виявило, що студенти здебільш схильні планувати своє життя наперед - 32% опитаних студентів відповіли, що планують своє життя на кілька років вперед. 32,5% респондентів мають плани на кілька місяців наперед, 19,3% не планують своє життя. Ще для 16,2% виявилось важко відповісти на таке запитання.

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, можна зробити висновок, що попри те, що внутрішня готовність до майбутньої професійної діяльності у сучасних студентів перебуває на достатньо високому рівні, можна говорити також про значущість для студентів зовнішньої мотивації. Вони мають сформовану внутрішню позитивну мотивацію на отримання результату, але при цьому внутрішня позитивна мотивація на процес досягнення мети, тобто на здійснення навчально-професійної діяльності, є недостатньою. Про це свідчать дані щодо мотивації отримання вищої освіти, рівень успішності навчання студентів та запитання щодо обґрунтування вибору спеціальності.

Щодо мотиву вибору майбутньої спеціальності переважна більшість студентів усіх факультетів в якості такого мотиву вказали відповідність власним інтересам та здібностям - 63,8%. Найвищим цей показник виявився у студентів факультетів економіки та управління (87,5%), а також у студентів-істориків - 83,3%. 11,9% респондентів зазначили, що на їх рішення щодо майбутньої спеціальності вплинуло те, що на неї було легше поступити. 10% взагалі обрали спеціальність випадково.

Успішність у ВНЗ значно відрізняється від рівня навчання респондентів у школі, він виявився принципово нижчим. В університеті тільки 4,6% (у порівнянні з 14,2% у школі) опитаних навчаються виключно на відмінні оцінки, добрий рівень має 39,7% респондентів (51,9% у школі). У школі на «добре» та «задовільно» навчалися 7,8%, а у ВНЗ вже 18,2%. Переважно «задовільно» у школі отримували 2%, а у виші вже 5,6%.

Т. Є. Резник та Ю. М. Резник виділяють три провідних типи життєвих стратегій особистості: життєвого благополуччя, життєвого успіху та життєвої самореалізації. Вони розкривають перцептивні, смислові, нормативні та цільові елементи кожної зі стратегій. Виходячи із зазначених елементів стратегії життєвого благополуччя вони характеризують як орієнтацію на спокійне, помірковане, стабільне життя, придбання і споживання різних життєвих благ, прагнення до матеріального або морально психологічного комфорту, прийняття принципів і правил, які встановлюють пріоритет тих чи інших життєвих благ тощо. Відповідно, стратегіям життєвого успіху притаманне активне, діяльне, насичене подіями, суспільно значуще життя, досягнення рівня, що користується громадським визнанням і забезпечує міцне матеріальне становище; досягнення майстерності, високого професіоналізму та компетентності в обраній сфері діяльності; ціннісні критерії успіху: організованість і самодисципліна, діловитість і підприємливість тощо. Нарешті, стратегії життєвої самореалізації включають такі елементи, як: красиве, гармонійне, творче життя, близьке за своїм змістом до художнього мистецтва, вільна творчість і розвиток власних духовних і фізичних сил; самовдосконалення, прагнення до особистісної автономії і творчого стану, плюралізм життєвої позиції тощо [3].

Емпіричний матеріал, отриманий під час проведеного дослідження дозволяє запропонувати класифікацію життєвих стратегій студентів залежно від місця, яке посідає в ній вища освіта. Основними критеріями виділення типів життєвих стратегій були: мотивація отримання студентами вищої освіти, обґрунтування вибору спеціальності, успішність навчання, плани на майбутнє та майбутню діяльність, ціннісні орієнтації тощо.

На підставі цих показників було виокремлено три типи життєвих стратегій, характерних для студентської молоді: кар'єрно-прагматичний, універсально-освітній і адаптивно-конформістський.

Представники першого – кар'єрно-прагматичного – типу стратегії:

- прагнуть стати висококваліфікованими фахівцями в обраній галузі;
- планують завдяки здобутій вищій освіті підвищити соціальний статус, мати більш престижне становище в суспільстві;
- дбають про забезпечення стабільного матеріального стану в майбутньому.

Представники другого – універсально-освітнього – типу стратегії:

- переконані, що вища освіта надає можливість стати культурною, високоосвіченою людиною;
- відрізняються стійкою мотивацією на навчальну діяльність;
- вважають, що диплом про вищу освіту «все одно знадобитися в житті»;

Представники третього – адаптивно-конформістського – типу стратегії:

- вважають, що вища освіта забезпечить цікаве спілкування в сьогоденні та майбутньому;
- слідує бажанням батьків.
- мають зазвичай невизначені плани щодо майбутнього;
- не зацікавлені відомостями про майбутню професію, найменше поінформовані про її затребуваність на ринку праці тощо.

Висновки. Отже, у студентів з життєвими стратегіями кар'єрно-прагматичного типу вища освіта виступає переважно засобом здобуття у майбутньому та професії матеріального добробуту і престижного статусу. Представники універсально-освітнього типу вбачають у здобутті вищої освіти складову підвищення власного загальнокультурного рівня та ерудованості. Студенти, що мають адаптивно-конформістські стратегії, цінують у вищій освіті перш за все міжособистісну та міжгрупову взаємодію. За наявності головним чином зовнішніх мотивів навчальна діяльність в студентів даної групи здійснюється переважно формально, відсутній творчий підхід, самостійна постановка цілей.

Підсумовуючи розгляд життєвих стратегій студентів, слід зазначити, що на їхнє формування і актуалізацію впливає низка чинників. Вища освіта посідає чільне місце серед факторів самореалізації студентів, але навряд чи вирішальне. Загалом серед життєвих орієнтацій студентства із урахуванням місця і ролі вищої освіти можуть бути чітко виділені три типи стратегій: кар'єрно-прагматична, універсально-освітня і адаптивно-конформістська.

Установка на високі навчальні досягнення є притаманною меншості студентів. Більшість не надає великого значення як навчальному процесові, так і майбутній професійній діяльності. Поширеним можна вважати інструменталізм у досягненні власних цілей, відносно девальвація цінностей професіоналізму – аж до відчуження від праці конформізм, недостатній розвиток креативних здібностей та ін.

Література

1. Крутько, С. В. Психологічні особливості життєвих стратегій особистості / С. В. Крутько // Вісник Одеського національного університету. Психологія. – 2011. – Т. 16. - Вип. 7. – С. 126–131.
2. Созонтов, А. Е. Основные жизненные стратегии современных российских студентов: автореф. ... канд. психол. наук: 10.00.05 «Социальная психология» / А. Е. Созонтов. – М., 2003. – 21 с.
3. Резник, Ю. М. Жизненные стратегии личности (опыт комплексного анализа) / Ю. М. Резник, Е. А. Смирнов. – М. : Институт человека, 2002. – 260 с.
4. Прудська, О. В. Дослідження індивідуальної зумовленості адаптації студентів-першокурсників до системи навчання у ВНЗ / О. В. Прудська // Психол. перспективи. – 2012. – Вип. 19. – С. 197–207.
5. Опитування проводилося жовтні-квітні 2015-2016 рр. серед студентів очної форми навчання перших та четвертих курсів 35 різних факультетів. Було опитано студентів юридичних, економічних, гуманітарних, соціальних, педагогічних і технічних спеціальностей у 16-ти вищих навчальних закладах: 8 ВНЗ - центрального, 4 - південного, 3 - західного і 1 - східного макрорегіонів України. Опитування проводилося згідно з випадковою вибіркою, було опитано 2212 респондентів шляхом анкетування. Статистична похибка не перевищує 2,8%.

References

1. Krutko, S. V. (2011). *Psykholohichni osoblyvosti zhyttievkykh stratehii osobystosti* [Psychological characteristics of the individual life strategies]. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Psykholohiia*. – Bulletin of the Odessa National University. Psychology. Vol. 16. Issue 7: Psychology. – pp. 126–131 [in Ukrainian].
2. Sozontov, A. E. (2003). *Osnovnyye zhiznennyye strategii sovremennykh rossiyskikh studentov* [Basic life strategy of contemporary Russian students]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Moscow [in Russian].
3. Reznik, Yu. M., Smirnov, E. A. (2002). *Zhiznennyye strategii lichnosti opyt kompleksnogo analiza* [person's life strategies (experience of complex analysis)]. Moscow : Institut cheloveka [in Russian].

4. Prudska O. V. (2012). Doslidzhennia indyvidualnoi zumovlenosti adaptatsii studentiv-pershokursnykiv do systemy navchannia u VNZ [The study of individual adaptation determination of first-year students to studying in high school system]. Psixol. perspektivi. Issue 19, pp.197–207 [in Ukrainian].

5. The survey was conducted October-April 2015-2016 years mong full-time students of the first and fourth year in 35 different faculties. The survey covered students of legal, economic, humanitarian, social, pedagogical and technical specialties in 16 higher education institutions: 8 universities - Central, 4 - south, 3 - Western and 1 - macro-regions of Eastern Ukraine. The survey was conducted on a random sample of 2,212 respondents were interviewed by questionnaire. The statistical error does not exceed 2.8%.

Надійшла 2.06.2016

Бібліографічний опис для цитування :

Заблоцька, Ю. В. Життєві стратегії сучасного українського студентства: зміст і типологія / Ю. В. Заблоцька // Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія. – 2016. – № 2 (8). – С. 35-42.